

Visuele geletterdheid

Ola Lanko

Kijken, daar draait het om in het boek *Required Reading* van Ola Lanko. Op een laagdrempelige manier onderzoekt de 27-jarige Oekraïense fotografe de manier waarop wij naar beeld kijken. Door beelden te leren ontleden alsof het zinnen zijn, is de kracht van beeldtaal zichtbaarder dan ooit.

Dagelijks worden we overspoeld met beelden. Sommige beelden maken deel uit van ons dagelijkse leven. Het zijn universele tekens die we onmiddellijk herkennen en interpreteren, denk maar aan pictogrammen op verkeersborden. Toch zijn niet alle beelden zo duidelijk. Hoe kun je een overvloed aan beelden verwerken en leren begrijpen? Jonge kinderen leren op school al hoe ze taal kunnen begrijpen, maar hoe je beeldtaal kunt lezen komt niet aan de orde. In haar zoektocht naar visuele geletterdheid keerde Ola Lanko terug naar de basis. Het resultaat is het boek *Required Reading* waarin zij de betekenis van beelden ontleedt en probeert de kijker kritisch te laten nadenken over beeld. De nadruk ligt hierbij op de problemen op het gebied van communicatie en de menselijke waarneming van het beeld die worden veroorzaakt door de visuele cultuur waarin wij leven. De eenvoudige manier waarop Ola de beeldtaal inzichtelijk maakt, leverde haar de overwinning op bij het prestigieuze Steenbergen Stipendium.

Ben je fotograaf of onderzoeker?

“Mijn fascinatie ligt in het onderzoeken van fotografie. Ik ben meer onderzoeker dan fotograaf, maar ik ben ook fotograaf. Ik houd van beeld en van fotografie. De reden dat ik de beeldtaal wil onderzoeken is ontstaan uit mijn liefde voor het medium. Dat maakt dat ik het wil begrijpen.”

Is dit dé manier om naar beeld te kijken?

“Nee, zeker niet. Ik zie mijn boek als kunstwerk. Het is geen wetenschap, maar fictie. Ik neem je mee in mijn manier van kijken en het is aan jou als kijker of je daar wel of niet in meegaat. Je mag ook boos worden want dat betekent dat het jou prikkelt. Soms ga ik heel ver in mijn conclusies. Dat doe ik om een reactie los te maken bij de mensen en ze aan te zetten om op die manier te kijken. Sommige mensen kijken niet eens in het boek omdat ze ervan overtuigd zijn dat ze niemand nodig hebben om hen te vertellen hoe je moet kijken. In het begin zijn mensen wel sceptisch, maar wanneer ze eenmaal in het boek zitten, verdwijnt dat heel snel.”

Waarom vind je het belangrijk om jouw visie te delen met anderen?

“Wat ik met mijn onderzoek wil bereiken is dat mensen zich bewust worden van de visuele processen en de visuele cultuur. Ik doe het onderzoek niet voor mezelf, maar om mensen te laten genieten van de rijkdom van het kijken zodat ze dat ook kunnen toepassen op bijvoorbeeld foto's in de krant. Met fotografie kun je de gedachten van mensen heel goed sturen. Het is een heel manipulatief medium. Daarvan zijn mensen zich niet bewust.”

Zijn de beelden in het boek niet misleidend in hun eenvoud?

“Door de eenvoudige voorbeelden heeft het iets speels. Eigenlijk is het ook een spel. In het boek maak ik gebruik van beelden waarin je puur kijkt naar het onderwerp los van toevoegingen zoals schaduw, kleur, zwart-wit en filters omdat die je manier van kijken beïnvloeden. Het gaat alleen om het voorwerp en het verhaal. Ik laat bijvoorbeeld zien hoe je simpel een verschil kan maken wanneer je vier losse tomaten fotografeert of ze op een rijtje van groot naar klein rangschikt. Het is heel simpel. Je hoeft je er niet in te verdiepen. Er zijn geen storende elementen en het heeft geen gelaagdheid. Als je nu in de keuken staat, zie je de tomaten en herinner je je dit beeld waardoor je gaat nadenken over fotografie als medium.”

Hoe zit dat met de relatie tussen taal en beeldtaal?

“Mijn studie is gebaseerd op visuele geletterdheid. Op dezelfde manier waarop wij in taal zinnen analyseren, probeer ik beelden te ontrafelen. Hierbij maak ik onderscheid in visuele morfologie - de vormleer, visuele syntax - de grammatica, visuele semantiek - de betekenisleer, visuele pragmatiek - de omgeving van het beeld, hoe het wordt gepresenteerd en in welke context.

Wat bedoel je met morfologie in beeld?

"In het hoofdstuk 'Morphology' gaat het om de vorm en de manier waarop we kijken. Omdat we bepaalde tekens al kennen, herkennen we deze in bepaalde vormen die we zien. Een voorbeeld is een rode cirkel. Wanneer je die in midden op een witte achtergrond plaatst, refereert dit naar de Japanse vlag. Wij herkennen het symbool van de Japanse vlag. Dat is een eigenschap van het brein. Veel informatie voelen wij aan, het heeft een groot raakvlak met de psychologie. Ik onderzoek de psychologische manier waarop wij kijken. Als we lezen zien we alleen het begin en het eind van de woorden en de rest vullen we zelf in. Datzelfde geldt ook voor beeld. Met vier lijntjes kun je al een beeld maken waarin wij een gezicht zien met daarin een emotie. We kunnen nu eenmaal sneller denken dan kijken."

Hoe kun je de grammatica van een beeld ontleden?

"De syntax, de grammatica gaat over de betekenis die beelden krijgen wanneer je bepaalde vormen met elkaar combineert. De combinatie van de verschillende vormen, vormt een zin die een bepaalde betekenis krijgt. Daarnaast maakt ik de lezer bewust dat je in fotografie altijd te maken hebt met een kader en dat je kunt spelen met schaal en standpunt. Met de camera voeg je dingen toe aan de vorm van de werkelijkheid waardoor je bepaalde zinnen kunt maken."

Op welke manier kun je een beeld betekenis geven?

"Dat kan op verschillende manieren. Wanneer je een foto van een eenvoudige klok ziet, gaat de boodschap puur over tijd, maar een foto van een retroklok gaat ook over het verstrijken van de tijd, over design, stijl en mode. Een andere manier is door gebruik te maken van visuele metaforen. Een goed voorbeeld is het hondje op het Page toiletpapier. Dat hondje staat voor zacht en dat is de eigenschap die het merk wil benadrukken."

Welke rol speelt de context?

"De context of onderlinge relatie tussen beelden, tekens en tekst is heel belangrijk om betekenis aan een beeld te geven. Wanneer we naar losse afbeeldingen kijken van een wortel, een ui en wat zout weten we niet waar we naar kijken. Wanneer we eerst de foto van een bouillonblokje zien, herkennen we de overige beelden onmiddellijk als de ingrediënten van dit blokje. Ik noem dit een visuele shortcut. Shortcuts zijn cultuurgebonden. Wij herkennen dit omdat wij bouillonblokjes gebruiken, maar in andere culturen kennen ze dat niet en werkt de shortcut dus niet. Door beelden bij elkaar te plaatsen of tekst bij beeld te gebruiken leggen we connecties."

Kun je altijd een verhaal vertellen zonder dat je tekst nodig hebt?

"Soms werkt tekst beter dan beeld. In het boek toon ik twee foto's van op het eerste gezicht identieke kalenders met daarin de medicijnen die iemand dagelijks gebruikt. Onder de ene kalender staat Martha en de andere Suzie. Martha is een 80-jarige vrouw die al een lang leven achter zich heeft en Suzie is een meisje van 8 dat ziek is en elke dag medicijnen moet slikken. Wanneer je die achtergrondinformatie kent, ervaar je de twee beelden ineens heel verschillend. Het zijn dezelfde beelden, maar de context verandert het gevoel."

Hoe kun je deze kennis gebruiken in je fotografie?

"Wanneer je je als kunstenaar bewust bent van de beeldtaal en wat er gebeurt wanneer je beelden met elkaar combineert, zorgt dat ervoor dat je je boodschap beter kunt overbrengen. Je moet als fotograaf niet bang zijn om gebruik te maken van de macht die je hebt om combinaties van beelden en beeld en tekst te maken."

Hoe pas jijzelf deze methodiek toe in je beeld?

"Dit boek is de basis voor mijn toekomstige werk. Ik vind dat ik ook de verantwoording moet nemen voor de regels die ik mezelf heb opgelegd. Als ik anderen vertel hoe je moet kijken, moet ik mezelf daar ook aanhouden."

Beperk je jezelf dan niet teveel?

"Nee, ik zie het project als een skelet. Wat er om het skelet heen komt, kan verschillende vormen aannemen. Het boek vormt een kader, maar dat kader is heel breed. Uiteindelijk moet je je met je werk onderscheiden door authenticiteit. Daarvoor moet je weten wat je doet, maar je moet dat doen met een open hart zodat je je gevoel kan toelaten."

Is gevoel ook niet de basis van kijken?

"Zeker, de formele analyse van beeld is niet voldoende. Kijk maar naar het voorbeeld met de drie citroenen. In eerste instantie denk je 'dat zijn drie citroenen', maar er is maar één echte citroen, de andere zijn een doosjes en een flesje. Om dat te zien moet je de beelden dieper bekijken. In gedachten moet je het flesje openen zodat je het citroensap kunt ruiken. Het gebrek aan zintuigen dat je hebt als je fotografeert, invullen in je gedachten."

www.olalanko.com

BOEK
Required Reading
264 pagina's
€ 50,-

Bestellen via www.olalanko.com

